

16e jaargang

nummer 6

juni 1980

DAAD
EN
GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

*Bij elke bijzondere handeling
gaat het denken aan het doen
vooraf. Bij het handelen van
klassen of massa's blijkt de
betekenis van het handelen
pas achteraf. Hier gaat de
daad vooraf aan het begrip.*

Theo Maassen

DAAD EN GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

Geen vaste abonnementsprijs

De uitgave zal worden bekostigd uit *vrijwillige bijdragen*

Red. en adm.: Schouw 48-11, Lelystad

Postgiro 307695

D E G R O E P " S U B V E R S I E F " E N D E
S T R I J D V A N D E A R B E I D E R S

Wat hun die maandelijks "Daad en Gedachte" uitgeven bovenal interesseert en bezig houdt, is de dagelijkse strijd van de arbeiders, niet zoals deze volgens een of ander theoretisch konsept gevoerd zou *moeten* worden, maar zo als hij zich werkelijk voordoet. Waar wij voortdurend het oog op richten, dat zijn de veranderingen die het arbeidersoptreden ondergaat, de nieuwe vormen van aktie die er worden ontwikkeld of - wat op hetzelfde neerkomt - de verschillende manieren waarop arbeiders reageren op telkens weer andere pogingen om hun verzet te breken of de resultaten ervan ongedaan te maken.

Vanzelfsprekend besteden wij daarnaast ook aandacht aan de vakbeweging, aan politieke partijen en aan bepaalde, meestal politiek georiënteerde groepen. De aanleiding daartoe is vrijwel altijd deze, dat hun respectievelijke praktijken en theorieën allesbehalve stroken met vorm en inhoud van de arbeidersstrijd. Deze strijd, dat wil zeggen: de beweging der arbeiders, wordt niet in de laatste plaats gekenmerkt door het aanhoudend sterven van oude vormen en gedachten die ontstaan zijn in de schoot van de zogenaamde arbeidersbeweging. Vrijwel alle door ons bedoelde organisaties en groepen streven er daarentegen naar de oude vormen en gedachten levend te houden dan wel te doen herleven.

Wat in het bijzonder de groepen aangaat - maar voor de partijen geldt hetzelfde - , een zeer belangrijk deel van hun activiteiten bestaat hierin, dat zij de overige groepen op veelal heftige wijze kritiseren op grond van het feit dat zij er andere denkbeelden op na houden dan de eigen groep. De eigen "waarheid" dient daarbij dan doorgaans als maatstaf, waaraan gemeten andermans denkbeelden als "onwaar" en als ketterij verschijnen.

Wie aldus handelt houdt zich in onze ogen met iets bezig dat om diverse redenen in hoge mate zinloos is. Het is namelijk op zichzelf volmaakt onbelangrijk of en in welke mate de opvattingen van de een verschillen van de opvattingen van een ander. Waar het op aankomt is óf en in hoeverre bepaalde opvattingen korresponderen met de *werkelijkheid*. Aan de hand daarvan en niet aan de hand van wat voor "waarheid" ook dient elk standpunt en

dient onverschillig welke zienswijze te worden beoordeeld. De werkelijkheid is het enige criterium, maar zij is aan voortdurende verandering onderhevig en dat betekent, dat "waarheden" die er vandaag mee overeenstemmen dat morgen niet meer doen en dan om die reden ophouden met "waar" te zijn.

Uit dit alles volgt niet alleen de dwingende noodzaak van een onafgebroken toetsing van allerlei inzichten aan een steeds andere realiteit, er volgt eveneens uit, dat iedere discussie, om zinvol te wezen, daarop gericht behoort te zijn. Niets meer, maar ook niets minder dan dat streven wij na met de hieronder volgende beschouwing waarin wij de opvattingen van de Amsterdamse groep "Subversief" en de praktijk van de arbeidersstrijd met elkaar vergelijken.

Wat voor een groep is "subversief"?

"Subversief" 1) - en het is een reden om van een gedachtenwisseling met deze groep wat anders te verwachten dan politiek 'gekissebis' - vertoont weinig of geen overeenkomst met de doorsnee-groepen van wat men de "linker vleugel" van de (oude) arbeidersbeweging pleegt te noemen. In een van haar publikaties verklaart de groep nadrukkelijk te willen "kappen met het idee van de organisatie als moederkerk, waaraan vele partijen en revolutionaire organisaties mank gaan, die zich verbeelden de spil van de wereld te zijn en hún posities en revolutionaire principes als de enige waarheid beschouwen, zelfs in gevallen waarin andere organisaties precies dezelfde meningen hebben over doel en/of middelen van de strijd". De groep verklaart even nadrukkelijk, dat zij "niet de pretentie heeft om uit te groeien tot een kollektief organisator of tot een nieuw "Wat te doen?" 2). "Wij staan", schrijft zij, "niet achter partijen en organisaties, die zich opwerpen als 'het bewustzijn van de klasse' en zichzelf daarom verklaren tot de voor de arbeiders meest betrouwbare organisaties, zoals de CPN, de KEN of Rode Morgen" en "wij zijn geenszins de discipelen van de enige echte waarheid over de arbeidersstrijd, zijn doeleinden en methoden". In overeenstemming met een dergelijke positie-omschrijving is de uitspraak, dat "Subversief" bepaald "niet gelooft in een kookboek met revolutionaire recepten" en het daarom noodzakelijk acht "zowel principes als akties ter discussie te stellen".

Waarin "Subversief" zich bovendien nog onderscheidt van vrijwel alle overige groepen is dit, dat zij er niet voor terugschrikt ronduit toe te geven, dat er binnen haar gelederen over sommige kwesties verschillend wordt gedacht en dat er zaken zijn, waarover intern nog druk wordt gediskussieerd. Als voorbeeld wordt het zelfstandig optreden van de arbeiders oftewel de *arbeidersautonomie* genoemd, waarvan - zo wordt door een deel van de groep gekonstateerd - sprake is in het bekende woord, dat "de bevrijding van de arbeidersklasse slechts het werk van de arbeiders zelf kan zijn" 3).

-
- 1) Het woord "subversief" betekent (volgens Van Dale's Groot Woordenboek) ontwrichtend of ondergronds revolutionair, maar op een woord dient men natuurlijk niet uitsluitend af te gaan.
 - 2) Er wordt hiermee gezinspeeld op het bekende geschrift waarmee Lenin in 1902 de organisatorische beginselen van het bolsjewisme uiteenzette.

Tenslotte moet over "Subversief" nog worden opgemerkt dat deze groep, in tegenstelling tot vele andere, zich géén staatskapitalistische knollen voor socialistische citroenen laat verkopen. Opheffing van het kapitalisme betekent voor haar *opheffing van de loonarbeid*.

De strijdkomitees der "wilde" stakingen.

In een van haar geschriften constateert de groep "Subversief", dat het herhaaldelijk voorkomt, dat er na een "wilde" staking pogingen worden ondernomen om het aan het begin van de aktie gevormde strijdkomitee ook na het beëindigen daarvan te laten voortbestaan teneinde de eenheid, waarvan tijdens de strijd sprake was te doen voortbestaan. De praktische ervaring, met dergelijke pogingen opgedaan, heeft de groep geleerd, dat dergelijke pogingen stelselmatig mislukken.

Om deze realiteit te verklaren drukt "Subversief" een passage af, die ontleend is aan een brochure van de I.K.S. In die passage leest men onder meer, dat die mislukking hieraan is te wijten "dat men de moed verliest bij de onmogelijkheid om alle arbeiders te verenigen" en dat de komitees die blijven bestaan "zich omvormen tot een nieuwe vakbond...zoals bijvoorbeeld het geval was met de meeste 'comisiones obreras' in Spanje".

Bij deze passage plaatsen wij levensgrote vraagtekens. Waarom mislukken de bewuste pogingen om de eenheid van de arbeiders te doen voortduren? Waardoor blijkt deze na de strijd telkens weer een onmogelijkheid? Doordat, zo antwoordt in feite "Subversief" door middel van dit IKS-citaat, zij een onmogelijkheid is.

Dat hier sprake is van een "verklaring" waarmee niets verklaard wordt is niet het enige dat over de bewuste passage kan worden opgemerkt. Is het, zo vragen wij ons af, inderdaad juist, dat komitees die men in stand probeert te houden zich omvormen tot een nieuwe vakbond? De IKS verwijst naar de Spaanse *comisiones obreras* en ook nog naar de in 1947 opgedane ervaring met een stakingskomitee in een Franse Renaultfabriek. Het Spaanse voorbeeld klopt min of meer doch dient naar onze mening met de uiterste behoedzaamheid te worden gehanteerd omdat de desbetreffende ontwikkeling zich voltrok onder zéér bepaalde historische omstandigheden die zich alleen in Spanje voordeden. Wat 't Franse voorbeeld betreft: hoe het daarmee ook gesteld mag zijn, aan de vakbond in kwestie was in elk geval een zeer kortstondig leven beschoren.

Uit Groot-Brittannië zijn ons twee gevallen bekend waarin - na een "wilde" staking - pogingen tot oprichting van een nieuwe vakbond werden gedaan. De ene keer geschiedde dat na een staking van havenarbeiders, de andere keer na de staking bij de glasfabriek van Pilkington in St. Helens. Beide pogingen sproten daaruit voort dat de betrokken arbeiders tot 't uiterste verbitterd waren over het feit, dat hun respektievelijke bonden hen niet hadden willen steunen in hun strijd. Zij wilden daarom de door hen als "slecht" beschouwde organisaties door "betere" vervangen. Maar noch in het ene, noch in het andere geval ging het daarbij om het instandhouden van een stakingskomitee. Voor zover wij weten is daarvan al evenmin sprake

-
- 3) Om precies te zijn: "Subversief" citeert deze uitspraak niet letterlijk - zoals wij haar hier hebben weergegeven - maar in eigen woorden. Dat levert een verschil op dat niet zonder betekenis is. Wij komen daarop later terug.

geweest in nog enkele andere gevallen waarin na een ("wilde") staking een nieuwe vakbond is geformeerd.

Zo er inderdaad al enkele keren een niet opgeheven stakingskomitee in een nieuwe vakbond is getransformeerd, dan heeft men toch met uitzonderingen te maken. De regel is dat dergelijke in leven gehouden komitees al betrekkelijk snel, hetzij onder luid kraakeel, hetzij geruisloos, uit elkaar vallen en *van het toneel verdwijnen*.

Waarom verdwijnen ze? Anders geformuleerd: waarom is de eenheid der arbeiders ná de strijd een onmogelijkheid? Wij menen dat het antwoord op die vraag slechts kan worden gegeven indien men zich er rekenschap van wil geven wat of de eenheid van de arbeiders in feite is. Arbeiders strijden niet omdat ze eensgezind zijn, maar het is omgekeerd. Arbeiders zijn eensgezind, doordat ze strijden. De arbeiderseenheid is geen voorwaarde voor de strijd, nee, de strijd is de voorwaarde voor de arbeiderseenheid. Dat komt doordat het bij de strijd nooit anders dan om zeer konkrete praktische dingen gaat. Ten aanzien van de politiek, de godsdienst, het parlementarisme, de vakbeweging, de monarchie, de jeugdkriminaliteit, het druggebruik, het feminisme en noem maar op geldt: zoveel hoofden, zoveel zinnen. Waarover daarentegen gelijk gedacht wordt, dat is de werksituatie en alles wat daarmee samenhangt *op een gegeven ogenblik*.

Niet aldoor wordt er door arbeiders eender gedacht over het loon, de prestatiedwang, de duur van de werkpauze, de snelheid van de lopende band en dat soort dingen. Er zijn verschillen in opvatting, ook al zijn die verschillen te verwaarlozen vergeleken bij de meningsverschillen over de zaken die wij in de voorafgaande alinea hebben opgesomd. Onlustgevoelens beheersen de arbeiders altijd, maar die onlustgevoelens zijn niet bij elk van hen even intensief, zo kan de situatie wellicht het best beschreven worden. Wanneer nu tengevolge van het bedrijfsbeleid die onlustgevoelens aanzienlijk versterkt worden, dan wordt de strijd als onontkoombaar ervaren, dan wordt de strijd hun *opgedrongen*. Op dat moment openbaart zich als bij toverslag de eensgezinde wil dit of dat te bereiken dan wel te verhinderen; dan manifesteert zich opeens bij ieder der betrokkenen dezelfde kijk op de konkrete problemen waarvoor men zich ziet gesteld. Door de bittere ernst van die problemen worden alle overige, geenszins opgeloste verschillen tussen hen, naar de achtergrond gedrongen. Ze zijn op dat bewuste ogenblik niet meer van betekenis.

Indien een christelijke arbeider, die beter bidden heeft geleerd dan zwemmen, in het water valt en gevaar loopt te verdrinken, dan begint hij met de katholieke kollega die hem te hulp schiet op dat moment geen twistgesprek over de paus; een sociaaldemokratische arbeider die in verdringsgevaar verkeert gaat met een tot de CPN behorende redder géén debat aan over de politieke stunts (of blunders) van Marcus Bakker of Joop Wolf. Indien in een of ander bedrijf of in een bepaalde bedrijfstak de arbeiders het water tot de lippen stijgt geldt min of meer hetzelfde. We willen daarmee niet zeggen dat er onder andere omstandigheden politieke, maatschappelijke, theologische of wat voor diskussies ook tussen hen gevoerd worden. Het tegendeel is zelfs het geval. Er wordt, dat is de onbetwistbare werkelijkheid, in bedrijven niet of nauwelijks gediskussieerd. Gediskussieerd wordt er pas als de nood aan de man komt en dan is er sprake, *niet* van een diskussie over de dingen waaromtrent verschillend wordt gedacht, maar van een diskussie over die nood, waarover gelijk wordt gedacht, dat wil zeggen een diskussie over de praktische maatregelen die men daartegen zou kunnen

ondernemen. Voor de uitvoering van die maatregelen wordt een stakingskomitee gevormd.

Leidt de discussie tot eenheid?

Volgens de groep "Subversief" dient de eenheid niet bewaard te worden door het verbergen van meningsverschillen, maar kan een hechte en echte eenheid juist slechts door openlijke discussie worden bereikt. Die zienswijze klopt niet met de werkelijkheid die wij konstateren en hierboven hebben weergegeven. Niet de discussie brengt de eenheid tot stand, maar de eenheid - dat wil zeggen de door de strijd noodzaak geschapen gelijkgezindheid - is de oorzaak dat er discussie komt. De discussie is gekoppeld aan de strijd, maar in die zin dat zij er een gevolg van is en de discussie - een discussie over praktische zaken, zo herhalen we met klem - houdt op zodra de strijd ten einde is.

Wordt de strijd gewonnen en is de nood opgeheven of wordt de strijd verloren en moet men zich bij de noodsituatie neerleggen, dan verdwijnt daardoor en daarmee de eenheid. Daarmee is ook 't stakingskomitee tot verdwijnen gedoemd doordat niet het bestaan van het stakingskomitee de eenheid garandeerde maar omgekeerd het bestaan van de eenheid garant stond voor het - praktische - functioneren van het stakingskomitee. Arbeidersautonomie, dat wil zeggen: zelfstandig arbeidersoptreden is hetzelfde als zelfstandige arbeidersstrijd. Slechts *in* en *door* de strijd treden arbeiders zelfstandig op, waarbij men overigens natuurlijk niet immer aan een strijd in de bedrijven behoeft te denken. Maar als arbeiders niet ergens voor strijden dan treden zij ook niet zelfstandig op. Als zij wél ergens voor strijden dan behoeft hun optreden - dat zal van de omstandigheden afhangen - niet altijd zelfstandig te zijn. Om deze reden begrijpen wij niet hoe "Subversief" ná een staking organisatievormen van de arbeidersklasse kan konstateren, waarbij sprake is van arbeidersautonomie. Zien wij het goed dan gaat 't bij deze uitspraak van de groep in feite niet om een konstatering, niet om iets dat zij heeft waargenomen in de werkelijkheid, maar om de formulering van een opvatting. Die opvatting komt dan hierop neer, dat er ná een staking een autonome organisatie van de arbeiders zou moeten zijn wil zij aan een dergelijke organisatie enige betekenis hechten. Wij hebben in de aanhef van dit opstel reeds opgemerkt, dat het ons niet te doen is om de klassenstrijd zoals die zou *moeten* zijn of gevoerd zou *moeten* worden (moeten van wie?) maar om de klassenstrijd zoals die zich in de werkelijkheid voordoet. Wat wij hebben proberen aan te tonen is, dat die werkelijkheid het bestaan van zelfstandige arbeidersorganisaties op een tijdstip dat géén zelfstandige strijd gevoerd wordt volkomen uitsluit.

Arbeidersautonomie oftewel zelfstandig arbeidersoptreden is niet een leuze, geen recept dat dient te worden aanbevolen, niet iets dat bijvoorbeeld bij voldoende "propaganda" te verwezenlijken zou zijn. Het is een verschijnsel dat zich bij en in de strijd voordoet onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden en wel hoe langer hoe meer naarmate die bepaalde omstandigheden tot de algemene omstandigheden worden, zoals in de laatste halve eeuw en vooral sedert de tweede wereldoorlog het geval is geweest. Niet door het scheppen van autonome organisaties komen de arbeiders ertoe zelfstandig strijd te voeren, maar doordat zij tot zelfstandige strijd geroept worden ontstaan de autonome organisaties.

Kan 'opheffing van de loonarbeid' een eis zijn?

Voor zover wij in het bovenstaande opvattingen en uitspraken van de groep "Subversief" hebben weergegeven, zijn die ontleend aan een door haar uitgegeven pamflet, dat gewijd is aan de "wilde" staking van de Rotterdamse havenarbeiders in de herfst van het vorige jaar. De bewuste tekst gaat vergezeld van een motto, dat op bijzonder kernachtige wijze een bepaalde opvatting van deze groep weergeeft. "Het beste wapen van de arbeidersklasse", zo leest men, "is de staking, op voorwaarde dat deze zich richt tegen het kapitalisme". In de tekst zelf komt men die zienswijze opnieuw tegen. Daar wordt opgemerkt, dat een staking "altijd zin heeft, mits zij zich tegen het kapitalisme keert". (Kursiveringen van ons - D. & G.). Vraagt men zich af wat of hiermee wordt bedoeld en wat men zich voor moet stellen bij een staking die aan deze door "Subversief" gestelde voorwaarde voldoet, dan kan men het antwoord vinden in die passages waarmee deze groepering er blijk van geeft, dat naar haar oordeel stakende arbeiders de afschaffing van de loonarbeid moeten eisen omdat "ook de inwilliging van looneisen in het geheel niets verandert aan de bestaande tegenstelling tussen loonarbeid en kapitaal".

Een karakteristieker voorbeeld van een opvatting omtrent de klassenstrijd zoals die gevoerd zou *dienen* te worden zijn wij zelden of nooit tegengekomen. Toegegeven, het standpunt dat de loonstrijd - in dat verband dan meestal smalend aangeduid als 'de strijd om een centje meer' - toch eigenlijk maar 'niks' is omdat men zich daarbij op de basis der kapitalistische produktiewijze plaatst hebben wij vaker horen verkondigen, doorgaans door idealisten van anarchistischen huize. Maar de formuleringen van "Subversief" zijn precieser, meer op een konkrete verschijningsvorm van de arbeidersstrijd gelijk de staking toegespitst en daardoor tegelijkertijd extremer.

Bij de strijd zoals die door arbeiders *in de praktijk wordt gevoerd* is de eis tot afschaffing van de loonarbeid nooit gesteld en hij *kán* ook niet gesteld worden, zeker niet wanneer er sprake is van autonome strijd met oogmerken die door arbeiders zelf en niet door intellektuele leiders dan wel min of meer politiek georiënteerde groepen of organisaties zijn bepaald.

"Afschaffing van de loonarbeid" is een formule waarmee een maatschappelijk gebeuren wordt beschreven, waarmee de inhoud, zo men wil het wezen wordt aangeduid van een sociale omwenteling, waarbij de bestaande produktieverhoudingen door andere worden vervangen. Een dergelijke beschrijving resulteert uit een sociaal-ekonomische analyse die tot het inzicht voert dat het kapitaal de loonarbeid vooropstelt en omgekeerd de loonarbeid het kapitaal. Zij is het produkt van een denkbeeld zoals die in het algemeen slechts door intellektuelen wordt verricht en niet door arbeiders. Of arbeiders dan geen denkende wezens zijn? Zeker wel, maar hun denken houdt zich niet bezig met abstrakte begrippen, maar met de konkrete ervaringen van hun dagelijks leven. Afschaffing van de loonarbeid is een historisch perspektief. Maar de arbeiders strijden niet tegen de ondernemers omdat ze een dergelijk perspektief in hun hoofd hebben, maar om lotsverbetering tot stand te brengen. En al zijn de arbeiders zich daarvan niet bewust, het is juist hun strijd voor materiële lotsverbetering die de enig *werkelijke* bedreiging vormt voor de bestaande kapitalistische orde.

De strijd tegen het kapitalisme.

In het aan de Rotterdamse havenstaking gewijde pamflet citeert "Sub-

versief" uitvoerig uit publikaties die destijds door het stakingskomitee dan wel door het daarmee samenwerkende solidariteitskomitee verbreed zijn. Op deze citaten levert de groep vervolgens kommentaar. Zo plaatst zij bijvoorbeeld tegenover de door de stakers gehuldigde opvatting dat "havenarbeiders over hun eigen c.a.o. moeten kunnen beslissen" de opmerking: "Weg met de mythe van de 'eigen' c.a.o. De eis is: arbeidersautonomie, afschaffing van de loonarbeid." Bij wijze van toelichting daarop schrijft "Subversief":

"Vele mensen vinden het een utopie om te strijden tegen het kapitalisme en vóór de afschaffing van de loonarbeid. Wij vinden het van onze kant een utopie om te denken dat arbeiders kunnen onderhandelen over hun eigen voorwaarden voor de loonslavernij. Een utopie bovendien om te veronderstellen, dat deze formule van het kapitaal (de c.a.o.) tegelijkertijd een wapen tégen het kapitaal zou kunnen zijn."

Wie de strijd tegen het kapitalisme ook een utopie mogen vinden, *niet wij*. Integendeel. De strijd tegen het kapitalisme is een *realiteit* die men dagelijks kan waarnemen. Want *iedere* staking - en *iedere* aktie van de arbeiders 4) - richt zich tegen het kapitalisme. Het door "Subversief" gemaakte onderscheid tussen een staking die zich wél en een staking die zich niet tegen het kapitalisme keert is een onwezenlijk onderscheid dat voortspuit uit een miskennis van deze realiteit. Met de kapitalistische warenproduktie en de daarmee geschapen maatschappelijke rijkdom is de relatieve armoede van de loonarbeidersklasse onlosmakelijk verbonden. Het kapitalisme wordt daardoor gekenmerkt, dat het lot van de arbeider is zoals het is. Dit arbeiderslot is niet alleen een *gevolg* van de kapitalistische produktiewijze, het vormt er tegelijkertijd de *voorwaarde* van. Iedere poging om verandering, dat wil zeggen verbetering in dit lot te brengen tast om deze reden de voorwaarden van de kapitalistische produktie aan. Hieraan ontleent iedere willekeurige arbeidersaktie, dus ook de werkstaking, haar wezenlijke betekenis. Dat is de reden, dat de klassenstrijd, dat wil zeggen de strijd die de arbeidersklasse tegen die van de ondernemers voert, enkel met de opheffing van het kapitalisme en daarmee met de opheffing van de loonarbeid kan eindigen.

Wat nu echter - en eerst nadat men de klassenstrijd heeft *geanalyseerd* - als het enig mogelijke indirekte en uiteindelijke resultaat daarvan verschijnt, verandert niets aan het onmiskenbare feit, dat hij een *belangenstrijd* is, een strijd die uit een botsing van zeer konkrete, *direkt zichtbare*, tegengestelde belangen voortspuit. Met die direkte en voor de hand liggende materiële belangen houden de door de arbeiders gestelde eisen verband, niet met het indirekte resultaat. Doordat zij zich tegen de voor hen nadelige gevolgen van het kapitalisme keren, keren de arbeiders zich tevens tegen de voorwaarden van het kapitalisme en daarmee tegen het kapitalisme *zelf*, niet omgekeerd. De strijd van de arbeiders *wordt* geen strijd tegen het kapitalisme van het ogenblik af dat de afschaffing van de

4) Wat voor de staking geldt, geldt al evenzeer voor de langzaam-aan-aktie, de bedrijfsbezetting en wat voor strijdvormen er nog meer door de arbeiders worden gehanteerd.

loonarbeid zou worden "geëist", het *is* een strijd tegen het kapitalisme. Het is geen strijd waarbij de opheffing van de loonarbeid wordt geëist of geëist zou kunnen worden (geëist van wie dan wel?), maar één waaruit de opheffing van de loonarbeid resulteert, zelfs dan wanneer men daarvan geen flauwe notie heeft.

(wordt vervolgd)

=====

" O N V E R Z O E N L I J K E H E R I N N E R I N G E N "

"Unversöhnliche Erinnerungen" oftewel "Onverzoenlijke herinneringen" is de wel bijzonder goed gekozen titel van een film die vervaardigd is door de Duitse cineasten Klaus Volkenborn, Karl Siebig en Johann Feindt. Zelden heeft een rolprent - een documentaire rolprent - zoveel indruk op ons gemaakt als deze.

De herinneringen waarvan in de titel sprake is zijn de herinneringen van twee Duitsers: de 76-jarige, uit het Roergebied afkomstige metselaar Ludwig Stillger en de een paar jaar jongere, gepensioneerde beroepsmilitair Hennig Strümpell. Wat deze totaal verschillende mensentypen met elkaar gemeen hebben is dit, dat beiden gedurende een bepaalde periode van hun leven in Spanje aan het front van de burgeroorlog hebben gevochten, maar zoals de lezer al zal hebben begrepen niet aan dezelfde zijde. Ludwig Stillger vocht in de Internationale Brigade aan de kant van de Spaanse republiek; Hennig Strümpell behoorde tot het zogenaamde Condor-legioen, een eenheid van Görings beruchte luchtmacht die naar gene zijde van de Pyreneeën werd gestuurd om de overwinning van Franco te helpen bevechten.

Afgaande op deze feiten zou men kunnen veronderstellen met een film over de Spaanse burgeroorlog te doen te hebben, een film waarin deze vanuit twee verschillende gezichtshoeken wordt belicht. Inderdaad is de film blijkens enkele recensies die wij onder ogen hebben gehad op deze wijze geïnterpreteerd. Maar dat een dergelijke documentaire in de bedoeling van de makers zou hebben gelegen betwijfelen wij ten zeerste.

Uiteraard hebben zowel Stillger als Strümpell, die beiden de geschiedenis van hun leven oprakelen, ieder op hun eigen wijze het nodige te zeggen over de Spaanse gebeurtenissen. Niettemin is "Onverzoenlijke herinneringen" bepaald geen film over de Spaanse geschiedenis tussen 1936 en 1939. Over oorzaken en van de Spaanse burgeroorlog, over de partijen die elkaar daarin bevochten, over het verloop ervan, over de interne politieke en sociale verwickelingen in beide kampen verneemt de toeschouwer in 't geheel niets. Behoort deze toeschouwer tot een jongere generatie die met achtergronden en feiten totaal onbekend is, dan wordt hij, wat het Spaanse konflikt betreft volstrekt niet wijzer, niettegenstaande diverse voortreffelijk gekozen oude journaalbeelden waarmee zowel het verhaal van de een als dat van de ander worden geïllustreerd. Zou men deze documentaire als "*Spanjefilm*" beoordeeld willen zien, dan is er maar één opinie mogelijk: *ronduit slecht*.

Zoals de lezer echter uit de aanhef van deze beschouwing zal hebben opgemaakt vinden wij "Onverzoenlijke herinneringen" integendeel juist een voortreffelijke film. Dat komt doordat hij in feite niet over Spanje maar

over Duitsland gaat en eigenlijk veel meer nog over twee totaal verschillende werelden: die van de arbeiders en die van de gegoede burgerij. "Onverzoenlijke herinneringen" hebben wij een goed gekozen titel genoemd, "Onverzoenlijke werelden" zou een even goede titel zijn geweest.

Dat de onverzoenlijkheid van deze twee werelden en hun volstreckte vijandigheid aan één stuk door, van de allereerste tot en met de allerlaatste filmbeelden zich met onweerstaanbare kracht aan de kijker opdringt is natuurlijk in de allereerste plaats een gevolg van een objektief gegeven. Het zijn niet de makers van de film die op een of andere wijze hun publiek van deze vijandigheid om welke (ideologische) reden dan ook willen overtuigen, maar het is de konfrontatie van deze, elk voor zich zorgvuldig geregistreerde werelden die automatisch het effect heeft dat men ze voor zijn ogen ziet botsen. Stillger en Strümpell vertellen onafhankelijk van elkaar en ieder in eigen woning (respektievelijk een krot in Remscheid en een luxueuse villa in de buurt van Frankfort) gefilmd over hun ervaringen in een tijdperk, dat loopt van vór voor het aan de macht komen van Hitler tot in onze dagen toe. Stillger, die de oudste is, vertelt nog over de eerste wereldoorlog, over de bittere ellende waarmee die de arbeidersklasse overstelpde en over de tijd daarna, gekenmerkt door inflatie en werkloosheid. De herinneringen van de beroepsmilitair, die het tenslotte tot generaal van de huidige Bundeswehr heeft gebracht, reiken iets minder ver terug. Het contrast tussen beide wordt niet in de laatste plaats versterkt door de onbevangenheid en kinderlijke naiviteit waarmee de ex-generaal zijn burgerlijke kijk op de bewuste periode en onze maatschappij als een volmaakt natuurlijke en vanzelfsprekende visie ten beste geeft.

Wat Volkenborn en zijn medewerkers gedaan hebben is in feite niets anders dan naast elke episode van de één de overeenkomstige episode van de ander te monteren en aan te vullen met originele opnamen. Het resultaat? Niet slechts uit het verhaal van Stillger, maar al evenzeer uit dat van de o zo beschaafde Herr generaal komt in alle scherpste naar voren dat de wereld van de heersenden die van de onderdrukten naar het leven staat en dat daaraan niets veranderd is gedurende driekwart eeuw. Of het nu over de periode van Kaiser Wilhelm, over de republiek van Weimar, over de Hitlertijd of over de republiek van Bonn gaat, het is aan één stuk door hetzelfde: de burgerij voelt zich behaaglijk thuis in een situatie waarin de arbeiders maar moeten zien hoe zij het rooien zonder te kreperen.

Er schijnen lieden rond te lopen, die in alle ernst geloven dat sinds het begin van deze eeuw de klassentegenstellingen verminderd zijn. Hun kunnen wij maar één enkele raad geven: deze rolprent gaan zien. Helaas zal hij in de normale bioskopen wel niet vertoond worden. Een klein half jaar geleden draaide hij op het filmfestival te Rotterdam; wij zagen hem in mei j.l. in een Utrechts filmhuis. Wie de kans krijgt moet die zeker grijpen.

=====

DE VAKBEWEGING: MACHIG OF ZWAK ?

Nog niet zo heel lang geleden heeft de tot de VVD behorende staatssecretaris van defensie, dr. W.F. van Eekelen, op een in Rotterdam gehouden kongres van zijn partij verklaard, dat naar zijn mening de vakbeweging te

logne een geheel ander "naschrift" van zijn hand doen toevoegen, waarin geen sprake is van zijn onderzoekmethode of de resultaten daarvan, doch het één en ander wordt opgemerkt over de taalstrijd en de nationaliteitenkwestie die in de Belgische staat zo'n belangrijke rol heeft gespeeld. Voor de betekenis van de tekst maakt dit feit natuurlijk geen enkel verschil uit. Het zegt alleen iets over Bologne zelf, die op latere leeftijd kennelijk over zijn "marxistische methode" liever zweeg nadat hij zich hoe langer hoe meer tot een Waals nationalist had ontwikkeld.

Wij hebben hierboven gekonstateerd dat 't boekje van Bologne (evenals trouwens het naschrift en de literatuurverwijzingen van Gale en Vanzieleghem) belangwekkend is. De reden is gelegen in het vele feitenmateriaal betreffende de toestand van de Belgische arbeidersklasse in de eerste helft van de vorige eeuw.

Wat Bologne blijkens de door hem gekozen titel en het "woord tot besluit" uit 1929 meende te hebben aangetoond, namelijk dat de Belgische revolutie van 1830 geen burgerlijke maar een proletarische zou zijn geweest, dát hebben wij er niet in kunnen vinden. Wat hij wél overtuigend heeft aangetoond is dit, dat óók in de Belgische burgerlijke revolutie, zo goed als in welke burgerlijke revolutie ook, de arbeidersklasse de kastanjes uit het vuur heeft gehaald. In 1830 zijn het in België de arbeiders die de barrikaden bestijgen en hun bloed vergieten, terwijl de geschrokken bourgeois angstig het gunstige moment afwachten om de arbeiders van de vruchten hunner overwinning te beroven en zich aan het hoofd van de gebeurtenissen te plaatsen.

Wat Bologne ongetwijfeld destijds bewogen heeft om de Belgische opstand een "proletarische" te noemen, zijn deze feiten. Maar een revolutie kan niet als "proletarisch" worden gekarakteriseerd enkel en alleen vanwege de omstandigheid, dat het proletariaat er een hoogst belangrijke rol in speelde. Burgerlijk is de omwenteling die burgerlijke produktieverhoudingen schept, dan wel die verhoudingen bevrijdt van de laatste kluisters; proletarisch is de revolutie, die de burgerlijke produktieverhoudingen ondersteboven werpt.

Waar Bologne de nadruk op legt is, dat de Belgische opstand aanvankelijk niets nationaals had en géén politiek maar een sociaal karakter droeg. Aan de juistheid van die konstateringen valt niet te twifelen. Het kan niet betwist worden dat het *niet het aanvankelijke doel* van de revolutie was om een Belgisch "vaderland" te scheppen. Maar als de burgerwacht in het geweer komt, dan is het niet tegen de soldaten van koning Willem I, maar tegen de Brusselse arbeiders. Wie zich tot dan toe door de proletarische schijn bedrogen liet werd door de harde werkelijkheid van zijn zinsbegoocheling verlost.

=====

DE ZONDEN DER VADEREN

Meester Bos kwam niet uit onze streek, maar was afkomstig uit een klein dorp in de buurt van de stad Groningen. Streng gereformeerd was hij. Toch had hij gesolliciteerd bij onze openbare school en was aangesteld ook.

Of hij heeft beseft waar hij terecht kwam is zeer de vraag. In ons dorp was immers niet eens een gereformeerde kerk, alleen maar een hervormde waren wij rijk en in die grote kerk zaten de ongeveer vijftien mensen zondags als verdwaalde schapen. Ons dorp stond toch bekend als zeer heidens, waar niet werd geluisterd naar de apostelen der kerk, maar waar rond de eeuwwisseling duizenden naar de meetings trokken en de zalen de mensen niet konden bevatten, wanneer de "apostel" Ferdinand Domela Nieuwenhuis sprak. Nog heden ten dage staat ons dorp - terecht of ten onrechte - bekend als een revolutionaire gemeente, waar opstandigheid troef is. Was er tijdens de grote landbouwstaking in de zomer van 1929 niet de rel tegen het ronselen van onderkruipers, een rel waartegen werd opgetreden door de marechaussee en waarbij een dode en gewonden vielen? Werd er in de dertiger jaren niet een regeringscommissaris voor onze gemeente benoemd, omdat die zogenaamd onbestuurbaar was geworden? Jazeker, ons dorp was meer berucht dan beroemd.

Maar goed, meester Bos was toch onderwijzer aan onze school en het moet worden gezegd, een slechte onderwijzer was hij niet. Hij kreeg ook verkering met de dochter van een boer, die naast de school woonde, trouwde met haar en raakte ingeburgerd in ons dorp.

Zo was er geen vuiltje aan de lucht met meester Bos, tot er iets gebeurde waardoor mijn sympathie voor hem volkomen verdween en omsloeg in antipathie.

Hij was reeds jaren onderwijzer aan onze school. Zelf had ik ook bij hem in de klas gezeten zonder ooit problemen te hebben gehad. Ik zat echter in de hoogste klas bij meester De Boer toen een jonger broertje van me bij meester Bos in de klas zat. Op een ochtend nu, zo tegen half twaalf, hoorden wij in onze klas in het lokaal van meester Bos een jongen huilen en schreeuwen. Ik hoorde meteen, dat het m'n broertje was. Direkt daarop ging de bel van half twaalf en ik vloog als eerste de klas uit naar het lokaal van meester Bos, gooide de deur open en zag m'n broertje huilend bij de meester staan. Er was geen twijfel mogelijk, hij had van meester Bos een portie op z'n donder gehad.

Nu werd er bij ons thuis nooit geslagen, omdat m'n ouders van het standpunt uitgingen, dat je de duivel er wel kon inslaan, maar nooit eruit. Een pak slaag van een autoriteit - in dit geval meester Bos - was dan ook voor ons iets vernederends en onverteerbaar. Ik vloog dus de klas binnen en riep: "Kom maar Jan." Meester Bos keek op en kwam naar me toe. Jan maakte van de gelegenheid gebruik om de benen te nemen en de meester pakte mij bij kop en kont, droeg me door de gang en gooide me naar buiten.

Wij waren razend en bleven voor de school op het trottoir staan. Mijn schoolvriendje Klaas was solidair met ons en schreeuwde en schold minstens zo hard als wij.

Nu zou er weinig aan de hand zijn geweest als meester Bos gewoon naar buiten was gekomen. Wij zouden dan waarschijnlijk de benen hebben genomen, want wat begin je als kind tegen een volwassen grote kerel. Hij was echter een slechte psycholoog, want hij ging achterom naar de boerderij van zijn schoonouders en ging daar voor het raam ons uit staan lachen. Veel vrien-

delijks is er niet door ons geroepen en geschreeuwd. Klaas zwaaide zelfs met een zakmesje, waarmee waarschijnlijk nog geen muis dood te maken was. Tot overmaat van ramp gooide Jan nog een ruit in van een rijwielzaak, die schuin tegenover de school gelegen was. Dezelfde middag heeft m'n vader er een nieuwe ruit in laten zetten.

Hoe het nou precies gegaan is weet ik niet meer, maar één ding is zeker, de politie kwam er aan te pas. Meester Bos had die ingeschakeld. Of de politie ons daar bij de school heeft gepakt, of dat die later bij ons thuis is geweest, is aan mijn herinnering ontschoten. In elk geval werd van ons optreden daar bij de school procesverbaal opgemaakt. Tegen Jan, Klaas en mij.

Er gebeurde nog meer. In dezelfde periode werd er in de dorpsstraat een oud notarishuis gesloopt. Wat is er voor kinderen fijner dan daar rond te struinen om te kijken of er nog iets van hun gading is. En jawel hoor, Jan vond een koperen grendeltje, dat in die tijd in de winkel misschien een dubbeltje kostte. De man van de sloop kwam dit echter aan de weet en inplaats van naar m'n vader te gaan om dat grendeltje op te eisen, ging ook die de politie inschakelen. Nog een procesverbaal voor Jan. Nu had hij al twee delikten op zijn naam staan. Aan het bedreigen van meester Bos waren Klaas en ik namelijk schuldig bevonden. Jan had zich schuldig gemaakt aan het ingooien van een ruit en nu dan ook nog aan het "stelen" van een grendeltje.

Wie mocht menen dat dit met een standje voor Klaas en mij en een dubbel standje voor Jan is afgelopen, heeft het mis. Alle drie moesten we voor de kinderrechtter verschijnen.

Voor mij liep het goed af. Ik werd vrijgesproken. Klaas, mijn vriendje, kreeg echter drie maanden tuchtschool omdat hij met dat zakmesje had gezwaaaid. Maar Jan was er 't ergste aan toe. Voor het "stelen" van het koperen grendeltje kreeg hij drie maanden tuchtschool en voor het ingooien van de ruit, die m'n vader slechts enkele uren later had laten vernieuwen, kreeg hij nog eens drie maanden tuchtschool voorwaardelijk met een proeftijd van drie jaar.

Natuurlijk ging mijn vader in hoger beroep. Daar kreeg hij van de rechter te horen, dat zijn zoontje niet werd veroordeeld vanwege de feiten, maar vanwege het rapport dat over hem was binnengekomen. Op de vraag van mijn vader hoe dat nu mogelijk was, omdat hij nog nimmer voor één van mijn kinderen de politie aan de deur had gehad, kreeg hij natuurlijk geen antwoord.

Jan en Klaas hebben allebei hun drie maanden tuchtschool in Nijmegen uitgezeten. En de politie had eindelijk haar zin. Hadden ze mijn vader bij vorige gelegenheden wegens gebrek aan bewijs moeten laten gaan, thans hadden ze hem door middel van één van zijn kinderen te grazen. Had de dorpsveldwachter niet gezegd: "Als ik Hein zélf niet te pakken kan krijgen, dan pak ik wel één van z'n kinderen"? Welnu, eindelijk was het dan gelukt. En op christelijke wijze werden hier de zonden van de vader verhaald op zijn nageslacht.

Noch Jan, noch ik hebben er een trauma van overgehouden. Het enige wat er van overgebleven is, is de haat tegen alles wat politie en justitie is. En Klaas? Ik weet het niet. Ik heb hem in ruim veertig jaar niet meer gezien. Wel weet ik, dat hij zich, ter meerdere glorie van het Duitse Derde Rijk aan het Oostfront een been heeft laten afschieten. Of het één met het ander verband houdt? Misschien wel, misschien niet. Wie zal het zeggen.

J.M.